

УДК 159.925:37.013.42-051:316-051

СТРУКТУРА ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ТА СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Наконечна О.В.

Національний університет біоресурсів і природокористування України

У статті проаналізовано сутність емоційного інтелекту. Розкрито значення емоційного інтелекту для формування професійної компетентності та здійснення соціальної профілактики майбутніми фахівцями. Уточнено структуру емоційного інтелекту соціальних педагогів/працівників, що складається з двох груп особистісних якостей, спрямованих на розпізнавання і управління власними емоціями та емоціями клієнта. Показано взаємозв'язок між емоційним інтелектом соціальних педагогів/працівників та ефективністю роботи з клієнтом, вирішення його проблем. Виокремлено функції емоційного інтелекту.

Ключові слова: емоційний інтелект, структура емоційного інтелекту соціальних педагогів/працівників, професійна підготовка, професійна компетентність, соціальна профілактика.

Постановка проблеми. Коли мова йде про професійну підготовку або спробу визначити, наскільки фахівець володіє певними знаннями, вміннями, здатністю застосовувати їх на практиці, так чи інакше говорять про рівень його професійної компетентності, професіоналізму та інтелекту. Однак на сьогодні визначений певний рівень розумового розвитку не завжди є запорукою досягнення успіхів у професійній діяльності. Беручи до уваги компетентнісну стратегію, вся наукова спільнота дійшла згоди, що самих знань та вмінь для майбутнього фахівця недостатньо.

Для успішного виконання поставлених професійних завдань чи посадових обов'язків він повинен володіти особистісними якостями, здібностями, що уможливають застосування відповідних знань і вмінь на практиці. Звичайно, вони повинні враховувати специфіку конкретної професії. Зазначені якості як характеристики особистості в основному відображають ступінь відповідальності, здатності до передового мислення, інновацій, роботи в команді й індивідуально. Однак дуже часто зустрічається група якостей, що відносяться до вольових: наполегливість, самокон-

троль, самовладання, рішучість, цілеспрямованість, ініціативність тощо, які складають основу емоційного інтелекту особистості фахівця.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні сторони емоційного інтелекту, його сутність, підходи до визначення, структурні компоненти і моделі емоційного інтелекту особистості та шляхи його розвитку досліджували Д. Векслер, Г. Гарднер, Е. Торндайк, американські психологи Д. Карузо, Дж. Майер, П. Саловей, до речі, саме їх вважають основоположниками концепції емоційного інтелекту, І. Андреева, Л. Виготський, С. Дерев'янку, М. Журавльова, О. Леонтьєв, О. Ляц, Н. Коврига, А. Костюк, Е. Носенко, Т. Попова, С. Рубінштейн, А. Четверик-Бурчак, М. Шпак та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте, не зважаючи на достатню кількість наукових публікацій, присвячених вивченню феномену емоційного інтелекту, питання структури емоційного інтелекту представників окремих професій, зокрема соціальних педагогів та соціальних працівників ще не стало предметом окремого дослідження. Нерозробленість цієї проблеми власне і спонукала вибір теми наукового пошуку.

Мета статті. Головна мета цієї роботи – уточнити структуру емоційного інтелекту соціальних педагогів/працівників та показати його вплив на досягнення успіху у професійній діяльності цих фахівців.

Виклад основного матеріалу. Різні теорії доводять те, що EQ має у кілька разів вищий вплив на результативність роботи, досягнення успіху, аніж власне інтелект IQ. Адже між категоріями «розумний» і «успішний» не завжди можна поставити знак рівності. Є окремі свідчення, що передові і всесвітньовідомі компанії, перш, ніж прийняти працівника на роботу, тестують його емоційний інтелект. Більше того, популярні футбольні клуби теж практикують зазначене. У пік напруги на полі, коли емоції зашкалюють, футболіст повинен вміти їх стримувати і, попри все, виконувати наказ тренера.

Наприклад, Т. Хвостенко у своїй публікації зазначає: «Завдяки IQ ви влаштууетесь на роботу, а завдяки EQ – робите кар'єру». Вона зазначає і про те, що коефіцієнт інтелекту впливає на успішність людини від 4% до 25% [9].

То що ж представляє собою емоційний інтелект? Вікіпедія дає таке його визначення: «Емоційний інтелект – група ментальних здібностей, які беруть участь в усвідомленні та розумінні власних емоцій і емоцій оточуючих» [2].

На думку М. Шпак та А. Костюк, емоційний інтелект – це інтегративна особистісна властивість, яка зумовлюється динамічною єдністю афекту та інтелекту через взаємодію емоційних, когнітивних, конативних і мотиваційних особливостей і спрямована на розуміння власних емоцій та емоційних переживань інших, забезпечує управління емоційним станом, підпорядкування емоцій розуму, сприяє самопізнанню і самореалізації через збагачення емоційного і соціального досвіду [11, с. 284; 5, с. 86].

О. Мельник визначає емоційний інтелект як рівень розвитку здатності людини успішно застосувати зважені судження і обґрунтовані мірку-

вання з метою адекватної емоційної поведінки, а також її оцінки у себе та інших людей [7, с. 131].

Під емоційним інтелектом часто розуміють емоційну компетентність. Остання за трактуванням О. Льошенко, – це сукупність знань, вмінь та навичок, які дозволяють приймати адекватні рішення та діяти на основі результатів інтелектуальної обробки зовнішньої та внутрішньої емоційної інформації [6, с. 52].

Отже, поза сумнівом, що емоційний інтелект забезпечує стресостійкість і емоційну стійкість людини та прийняття виважених, об'єктивних і раціональних рішень, що стосуються також сфери професійної діяльності.

Людина з високим EQ уміло знаходить вихід зі складних ситуацій, легко і конструктивно вирішує проблеми, доброзичлива і приємна у спілкуванні, намагається уникати конфліктних ситуацій, самодостатня і незалежна, реалістично оцінює свої здібності, ініціативна. Людина з низьким EQ часто агресивна, конфліктна, неприємна у спілкуванні, погано контролює свої миттєві бажання і швидкоплинні імпульси, не впевнена у собі, не задоволена життям, не прагне до самовдосконалення і не знає, чого хоче в житті, не вміє говорити про почуття і не бажає розуміти почуття інших людей, часто відчуває неспокій, почуття провини, закриття, важко йде на контакт [1].

Емоційний інтелект як рівень емоційної обізнаності людини, а також здатність розуміти емоції іншого, набуває важливого значення для забезпечення ефективного спілкування [8, с. 109], що є дуже важливим для представників професій типу «людина-людина», зокрема соціальних педагогів і соціальних працівників. Адже більшість технологій соціально-педагогічної роботи, форм надання послуг клієнтам передбачають комунікативну взаємодію. Крім цього, саме під час спілкування фахівець проводить соціально-педагогічну діагностику, консультує особу, яка потрапила в складні життєві обставини. Та й узагалі від результату комунікації, інтеракції залежатиме ефективність вирішення проблеми клієнта.

Емоційний інтелект дозволяє краще розуміти емоційний стан людини, вникнути у її проблеми. Це дуже важливо для соціальних працівників і соціальних педагогів. Адже сфера їхньої професійної діяльності належить до небагатьох, результативність яких залежить саме не стільки від наявності знань та вмінь, а від толерантності, альтруїзму, емпатії до клієнта, тактовності, уважності, вмінні слухати, сприймати і розуміти тощо.

Важливо й те, що емоційний інтелект дозволяє попереджувати, припиняти конфліктні ситуації, які дуже часто можуть виникати у щоденній професійній діяльності. Найчастіше їх появу провокують самі ж клієнти свідомо чи неусвідомлено. Однак завдяки вмінню розуміти свої і чужі почуття та емоції і керувати ними, соціальний педагог/працівник може спрогнозувати конфлікт та вжити відповідних превентивних заходів. Інакше це негативно вплине на його взаємодію з клієнтом і як наслідок – на результат усієї роботи.

Разом із тим, емоційний інтелект запобігає професійному вигоранню. Професійна діяльність соціального педагога/працівника передбачає надання допомоги тим, хто потрапив у складні життєві обставини. Тож фахівець щодня має справу з людь-

ми з інвалідністю, ВІЛ-інфікованими, важкохворими, важковиховуваними, з депресивними станами. І це лише декілька категорій клієнтів. Якщо у соціального педагога/працівника не будуть сформовані витримка, рівновага, сила волі, стресостійкість, в такому випадку цілком можливе настання професійного або емоційного вигорання.

Ураховуючи, що основу емоційного інтелекту соціальних педагогів та соціальних працівників складають особистісні якості, що впливають на ефективність роботи з клієнтом, вирішення його проблем, визначають її успішність та ефективність, вважаємо EQ необхідною складовою їхньої професійної компетентності.

У розробці структури емоційного інтелекту вчені використовують різні класифікаційні ознаки і підходи. Наприклад, розподіляють якості за спрямованістю на власні емоції і на емоції інших, здатністю розпізнавати, розуміти, використовувати та управляти емоціями як своїми, так і чужими. Також мова йде про особливі особистісні якості людини, завдяки яким вона може об'єктивно оцінювати власний стан, комунікувати, адаптуватися тощо.

М. Шпак у структурі емоційного інтелекту особистості виділяє такі компоненти:

- раціональний (гностичний) компонент (система знань про сутність емоційних явищ, структуру емоційної сфери, функції та особливості прояву емоцій та почуттів; загальнокультурна компетентність; творче мислення, внаслідок якого емоційний інтелект виступає як різновид соціальної творчості);

- емоційний компонент (емоційне самопочуття; уміння розуміти власні емоції та почуття, пізнавати емоційні стани інших людей, адекватно проявляти емоційне ставлення, емпатію, інтерес до іншої людини, перцептивно-рефлексивні уміння; високий рівень ідентифікації з виконуваними професійними та соціальними ролями; позитивна Я-концепція; адекватні вимогам діяльності (навчальної, професійної та ін.) психоемоційні стани; експресивні уміння);

- конативний компонент (емоційна саморегуляція поведінки, діяльності; уміння керувати ситуацією міжособистісної взаємодії з іншими, застосувати конструктивні стратегії поведінки у конфліктних ситуаціях; статусно-рольові позиції);

- комунікативний компонент (гуманістична установка на спілкування, готовність вступати в діалогічні взаємини; знання про стилі спілкування, у тому числі професійного, зокрема, про особливості власного комунікативного стилю; загальні та спеціфічні комунікативні уміння, які дозволяють успішно встановлювати емоційний контакт із співрозмовником; культура мовлення) [11, с. 285–286].

У дисертаційній роботі А. Четверик-Бурчак емоційний інтелект представлено як інтегральну властивість особистісної ідентичності, що складається з чотирьох змістовних компонентів: диспозиційного, міжособистісного, внутрішньо-особистісного та інформаційно-перероблювального [9, с. 157].

А. Здойма у своїй публікації говорить про те, що в структурі емоційного інтелекту виділяють два аспекти – внутрішньоособистісний і міжособистісний. Перший характеризується такими компонентами, як самооцінка, усвідомлення власних почуттів, впевненість у собі, терпимість, самоконтроль, відповідальність, мотивація досягнень, оптимізм і гнучкість. Міжособистісний аспект включає емпатію, толерантність, комунікабельність, відкритість, діалогічність, антиципацію [4].

За Гоулменом, виділяють чотири головних складових емоційного інтелекту: самосвідомість, самоконтроль, емпатія, навички відносин [3].

Ураховуючи специфіку професійної діяльності соціальних педагогів/працівників, провідним напрямом якої є соціальна профілактика, уточнено структуру (рис. 1) та схарактеризовано функції їхнього емоційного інтелекту.

Відновлювальна функція передбачає відновлення емоційної рівноваги, профілактична спрямована на попередження емоційного вигорання, виникнення професійних конфліктів, корекційна полягає у виправленні негативного емоційного стану на позитивний, розвивальна передбачає розвиток тих чи інших якостей, що забезпечують високий рівень емоційного інтелекту, контролюючи допомагає ідентифікувати емоційний стан з метою його регуляції.

Висновки і пропозиції. Отже, емоційний інтелект розглядається як необхідна складова професійної компетентності соціальних педагогів/працівників, адже допомагає фахівцям налагоджувати інтерактивну взаємодію з клієнтом, розуміти його внутрішній світ, запобігає професійним конфліктам та професійному вигоранню, що впливає позитивно на ефективність соціально-педагогічної роботи.

Уточнена структура емоційного інтелекту соціальних педагогів/працівників складається з двох груп особистісних якостей, спрямованих на розпізнавання і управління власними емоціями та емоціями клієнта або об'єкта соціально-педагогічної діяльності. Перспективними напрямками подальших наукових розвідок означеної проблеми є розробка методики діагностики емоційного інтелекту соціальних педагогів/працівників.

Рис. 1. Структура емоційного інтелекту соціальних педагогів/працівників

Джерело: розроблено автором

Список літератури:

1. Белкіна В. Що таке емоційний інтелект і як дізнатися свій рівень EQ? [Електронний ресурс] / В. Белкіна. – Режим доступу: <http://itstechnology.ru/page/shho-take-emocijnij-intelekt-i-jak-diznatisja-svij-riven-eq> – Назва з екрану.
2. Емоційний інтелект [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org> – Назва з екрану.
3. Эмоциональный интеллект [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.psychologos.ru/articles/view/emocionalnyu_intellekt – Название с экрана.
4. Здойма А. Розвиток емоційного інтелекту як складової сучасного менеджменту [Електронний ресурс] / А. Здойма. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/10_NPE_2010/Economics/62658.doc.htm – Назва з екрану.
5. Костюк А. Емоційний інтелект та шляхи його розвитку / А. Костюк // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. – Вип. 2, Т. 1. – С. 85-89. – (Серія «Психологічні науки»).
6. Льошенко О. Емоційний інтелект та емоційна компетентність: проблеми співвідношення / О. Льошенко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2010. – № 2. – С. 49-52. – (Серія «Психологія. Педагогіка. Соціальна робота»).
7. Мельник О. Емоційний інтелект і критичне мислення / О. Мельник // Наукові записки. – 2009. – Вип. 12. – С. 122-131. – (Серія «Психологія»).
8. Попова Т. Емоційний інтелект і тривога в період раннього зростання / Т. Попова // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. – 2013. – Вип. 15. – С. 109-114. – (Серія «Біологія та валеологія»).
9. Хвостенко Т. Емоційний інтелект як передумова успішної кар'єри [Електронний ресурс] / Т. Хвостенко. – Режим доступу: <http://www.business-territory.com/articles/emotsinii-intelekt-yak-peredumova-uspishnoi-karieri> – Назва з екрану.
10. Четверик-Бурчак А. Г. Механізми впливу емоційного інтелекту на успішність життєдіяльності особистості: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01 / Аліна Григорівна Четверик-Бурчак; Дніпропетровський національний університет ім. О. Гончара. – Дніпропетровськ, 2015. – 187 с.
11. Шпак М. Емоційний інтелект в контексті сучасних психологічних досліджень / М. Шпак // Психологія особистості. – 2011. – № 1(2). – С. 282-288.

Наконечна О.В.

Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины

СТРУКТУРА ЭМОЦИОНАЛЬНОГО ИНТЕЛЛЕКТА СОЦИАЛЬНЫХ ПЕДАГОГОВ И СОЦИАЛЬНЫХ РАБОТНИКОВ

Аннотация

В статье проанализирована сущность эмоционального интеллекта. Раскрыто значение эмоционального интеллекта для формирования профессиональной компетентности и осуществления социальной профилактики будущими специалистами. Уточнена структура эмоционального интеллекта социальных педагогов/работников, состоящая из двух групп личностных качеств, направленных на распознавание и управление собственными эмоциями и эмоциями клиента. Показана взаимосвязь между эмоциональным интеллектом социальных педагогов/работников и эффективностью работы с клиентом, решением его проблем. Выделены функции эмоционального интеллекта.

Ключевые слова: эмоциональный интеллект, структура эмоционального интеллекта социальных педагогов/работников, профессиональная подготовка, профессиональная компетентность, социальная профилактика.

Nakonechna O.V.

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

THE STRUCTURE OF EMOTIONAL INTELLIGENCE OF SOCIAL PEDAGOGUES AND SOCIAL WORKERS

Summary

This article analyses the nature of emotional intelligence. The author explains the role of emotional intelligence in cultivating professional competency and conducting social preventive measures by future specialists. In addition the researcher specifies the structure of emotional intelligence of social pedagogues/workers. Emotional intelligence consists of two groups of personal qualities which recognize and manage person's own emotions as well as client's ones. The study presents the link between emotional intelligence of social pedagogues/workers and the efficiency of the work with a client, solving their problems as well as specifies functions of emotional intelligence.

Keywords: emotional intelligence, the structure of emotional intelligence of social pedagogues/workers, professional training, professional competency, social preventive measures.